

VALLÁSI MOTÍVUM A POLGÁRI ENGEDETLENSÉG ALAPJAKÉNT

JELENA OŽGOVIĆ

Tartalom

A vallási motívumok kérdésességét a polgári engedetlenséget illetően a szöveg a 2011 áprilisában érvénybe lépő, az arc nyilvános helyen történő elfedését tiltó francia „fátyoltörvény” példáján keresztül mutatja be. A felmérések szerint ez körülbelül 2000 muszlim nőt érint közvetlenül, akik mind vallási okokból viselik az arcukat, illetve a burka esetében az egész testüket elfedő fátylakat. Az érvénybe lépés óta pénzbüntetéssel járó ítélet végrehajtás összesen hat esetben történt. A nők egy része Rachid Nekkaz muszlim üzletember segítségével szegül ellen a törvénynek, aki egymillió euró értékben hozott létre pénzügyi alapot a törvényt megszegő nők pénzbüntetéseinek kifizetésére. Ebből az alapból Rashid már több alkalommal rendezett büntetéseket Franciaországban és Belgiumban. A kérdést, miszerint lehet-e ezt a polgári engedetlenség tetteként értelmezni, a szerzőnő a fogalmak pontos meghatározásával, valamint John Rawls és Michael Walzer egyes elméleteinek vizsgálatával igyekszik megválaszolni. Feltételezi, hogy az aktus vallási természete megkérdőjelezi az egész akciót, tompítva a polgári engedetlenség életét. Vizsgálata után mégis arra jut, hogy a francia esetekről ez nem mondható el, zárszavában pedig megállapítja, hogy a vallás soha nem képezheti a polgári engedetlenség alapját, legfeljebb indukátora lehet annak.

Kulcsszavak: Polgári engedetlenség, Rawls, Walzer, fátyoltörvény

*

„Én felvást intézek a polgári engedetlenségre. Azt mondom a nőknek, ne féljenek, és igenis lépjenek ki az utcára fátylaikat viselve. Büntetéseik kifizetésével a törvényt értelmetlenné és hatástalanná teszem. Ezzel megalázom a politikusokat.”¹

2003 októberében Lila és Alma Lévy, Párizs egy külvárosi középiskolájának tanulói, megtagadták, hogy a tanítás idejére levegyék a fejüket fedő kendőket. Ezzel a tetteikkel megsértették azt az iskolai szabályt, amely megtiltotta, hogy a tanulók szembeötlő vallási öltözeteket illetve szimbólumokat viseljenek. Fátyolviselési² szándékuk mellett konokul kitartottak, függetlenül attól, hogy muszlim zsidó családból származtak, amely nem tette azt számukra kötelezővé. Konokságuk oda vezetett, hogy eltanácsolták őket az iskolából.³

A potenciális fenyegetésekkel szembeni védekezés és a francia állami iskolák szekularizáltságának biztosítása⁴ céljából Jacques Chirac mindössze négy nappal a Madridot ért terrormerénylet után aláírta a törvényt, amely megtiltja feltűnő vallásos jellegű viseleteket és szimbólumokat a francia közoktatásban.⁵

¹ Rachid Nekkaz francia üzletember, az *El a kezekkel az alkotmányomtól* nevű szervezet alapítója

² A nyugati nyelvek minden arcot eltakaró darabot „fátyolnak” neveznek, függetlenül attól, hogy a teljes arc eltakarására szolgál vagy annak csak egy részére. A „kendő” szót a dolgozat a hidzsaba és a feredzse értelmeiben használja, azaz: különféle színű és anyagú szövet, amely a fej – azaz a haj és a nyak, esetenként a váll eltakarására szolgál, és amely az arcot szabadon hagyja. Ezen kívül a szöveg a következő fogalmakat használja: *Nikáb*: elfedi a teljes testet az ornyereg és járomcsont alatti részen, egészen a bokáig, esetenként a homlokot is. Általában fekete színű, de ez nem szabályozott, a szemet is elfedő formáival ritkán találkozhatunk.

Burka: több fajtája ismeretes, a legkonzervatívabb az, amely a teljes testet elfedi, a fejtetőtől a sarkakig; a szemrészen hálós anyaggal. A kevésbé konzervatív modelleken az egész arcot csak háló takarja. Különféle színű lehet, leggyakrabban világoskék és szinte soha nem fekete.

A fogalmak forrása: Mirjana Nešić: *Fátyol – igen vagy nem?*, A Közel-Kelet Balkáni Központja, 2010

³ A Lévy-nővérek esete nem az első volt Franciaországban a fátyolviselés tilalmával szemben, az első példák 1989-ben és 1999-ben jelentek. Ld.: „What Do We Do with a Difference? France and the debate over headscarves in schools”, *Facing History and Ourselves*, 2008., 17 – 20. o.

⁴ „What Do We Do with a Difference?”, 45. o.

⁵ A törvény nem vonatkozik a felekezeti- és magániskolákra, így nem egy esetben előfordult, hogy a muzulmán diáklányokat katolikus iskolákba íratják be a szülők. Bővebben: „What Do We Do with a Difference?”, 70. o.

Ezzel a burka és a nikáb, más vallások szembetűnő jelképeivel együtt, száműzésre kerültek az állami iskolákból. Az iszlám terror általános fenyegetettségének árnyékában a franciák nem igazán ellenkeztek a meghozott törvénnyel. Ezt egy évvel a törvény bevezetése után Adam Sage, a *Times* újságírója így összegzi: „Egy évvel a törvény életbe lépése után 626 muszlim lány indult el fátylakban az iskolába, az év elején számlált 1645-höz és az évtized eleji 5000-hez képest. Az említett lányok közül a tanáraikkal történt elbeszélgetés után további 496 volt hajlandó fátylait levenni, a fennmaradó 45 tanulót pedig eltanácsolták iskoláikból.”⁶

„Szabadság, egyenlőség, testvériség! – kivéve persze, ha burkát kívánsz viselni”⁷

„A köztársaság arca fedetlen!”⁸ - ez a jelmondat promotálta az új törvényt, amely Franciaországot az első olyan EU-s országgá tette, amely fátyoltilalmat hozott. A 2011. április 11-e óta érvényben lévő törvény értelmében, aki nyilvános helyen bármilyen okból elfedi az arcát, 150 eurós büntetést és néhány órányi ún. polgári köznevelést kockáztat. A tilalom nem vonatkozik a hidszabra és feredzsére⁹, a gyakorlatilag egész testet elfedő nikábra és burkára azonban igen.

Franciaország egy szabad ország. Ha a kisebbségek valóban részévé akarnak válni a köztársaságnak, tisztelniük kell szekularizáltságát, rend iránti igényét és a mindenkori status quo-t.¹⁰ Ez az üzenet az ország kb. 2000 női lakosához szólt, akikről feltételezhető, hogy vallási okokból nem fedik fel arcukat.¹¹ A hatalmi szervek és a tilalom támogatói a törvény szükségességét két okkal magyarázzák. Az egyik az a bizonyítható tény, hogy az arcot eltakaró fátyol közvetlen közbiztonsági veszélyt jelent, ezt támasztják alá azok a példák, amikor terroristák burka alá bújva követik el merényleteiket.¹² A másik érv a burkát „a férfiak nők ellen használt fegyverének tekinti az elidegenítésre, manipulációra és diszkriminációra”¹³, és állítja, hogy ez a törvény a nőket felszabadítja, visszaadva nekik ellopott identitásukat.

„Ők úgy gondolják, hogy a kendőt viselő muszlim asszonyok eleve hátrányt szenvednek a munkavállalás során olyan esetekben, ahol tiltva van az arc elfedése. Ezen kívül mindennapi kommunikációjukat is megnehezíti, mert a lakosság nagy részéből félelmet és gyanakvást váltanak ki. Háborítatlanságukban gyakran olyan izolált létezésre vannak kényszerítve, amely csak szűk privát szférájukra korlátozódik, ami miatt egy kortárs nyugat-európai társadalomban nem vetül rájuk épp a legjobb fény”.¹⁴

Ezt a törvényhozatalt nem kísérték tömeges gyülekezések és tüntetések. A legnagyobb számú tüntetésen kb. százan voltak, amiből 61 embert le is tartóztattak, mivel a tüntetést nem jelentették be a rendőrségen. Egyes tiltakozások magukra vonták a nyilvánosság figyelmét, mint például két nikábot viselő nő, akik a kormánypárt egy képviselőjét látogatták meg születésnapjára a kezükben. Ők voltak az első olyan „áldozatai” a törvénynek, akiket pénzbüntetésre ítélték.¹⁵ Két egyetemista lány 2010-ben pedig azzal protestált, hogy derékig érő nikábjában és rövidnadrágban sétált a városban, és különböző állami intézmények előtt fényképezkedtek.¹⁶ A legfrissebb elérhető információk szerint pénzbüntetést eddig 6 alkalommal szabtak ki. Egy elkövetőt sem kényszerítettek azonban a polgári közoktatáson való részvétellel, holott ez a törvény megsértésekor ugyancsak kötelező lenne.¹⁷

⁶ Adam Sage, “Headscarf Ban Is Judged Success as Hostility Fades,” *The Times* online, September 5, 2005; , *ld.* “What Do We Do with a Difference?”, 70.o.

⁷ „Liberté, égalité, fraternité – unless, of course, you would like to wear a burqa.“ Viv Groskop, „*Liberté, égalité, fraternité – unless, of course, you would like to wear a burqa.*“, *Guardian*, April, 10 2011 (6.1.2012.)

⁸ „The Republic lives with its face uncovered!“ *New English Review*, March, 4 2011, (5.12.2012.)

⁹ Ezek mindenhol engedélyezettek, kivéve az állami iskolákat.

¹⁰ “When individuals display religious symbols in public, especially in France, their motives are often seen as a challenge to the status quo.”, “What Do We Do with a Difference? France and the debate over headscarves in schools”, *Facing History and Ourselves*, 2008., 37.o.

¹¹ Camille Rustici, “France Burqa Ban Takes Effect; Two Women Detained”, *Huffington Post*, November 11 2011, http://www.huffingtonpost.com/2011/04/11/france-burqa-ban-takes-ef_n_847366.html (4.1.2012.)

¹² *Legal Analysis Regarding the Legitimacy of French Proposal to Ban the Burqa in Public Sphere* (European Centre for Law and Justice, 2010) (5.12.2012.)

¹³ Fadela Amara, feminista, *ld.*: „*Legal Analysis Regarding the Legitimacy of French Proposal to Ban the Burqa in Public*“, 5.o.

¹⁴ Marko Simendić, Nyugat-Európa vitája a fátyolviselésről: a maszk túloldalán, a belgrádi Nyitott Iskola gyűjteménye, 2006/2007, (BOŠ, Beograd, 2008.), 225.o.

¹⁵ Angelique Chrisafis, „Niqab women fined by French court“, *The Guardian*, 22 September 2011 (5.1.2012.)

¹⁶ Henry Samuel, “French women cause a stir in niqab and hot pants in anti-burka ban protest” *The Telegraph*, 01 Oct 2010, (5.1.2012.)

¹⁷ A büntetést fizetők számáról még mindig nincs pontos adat.

Az egyetlen felhívást az ezt illető polgári engedetlenségre Rachid Nekkaz üzletembertől származik, aki egymillió eurós alapot hozott létre a franciaországihoz hasonló törvényt szegő asszonyok büntetésének kifizetésére.¹⁸ Rachid nem támogatja a fátyolviselést, mert a nők bekorlátozásának tartja, mégis fizeti a nők után a büntetéseket Franciaországban és Belgiumban. „*Én felhívást intézek a polgári engedetlenségre. Azt mondom a nőknek, ne féljenek, és igenis lépjenek ki az utcára fátylaikat viselve. Büntetéseik kifizetésével a törvényt értelmetlenné és hatástalanná teszem. Ezzel megalázom a politikusokat*” – állítja.¹⁹ Rachid kezdeményezése mellett akadnak olyanok, akik azt várnák, hogy a törvény legitimitásáról az Emberi Jogok Európai Bírósága döntsön. Az ő felhívásának eredményességét pedig az idő bizonyíthatja majd. Tevékenységét azonban negatív felhangok is kísérik. Minthogy Rachidnak szándékában áll jelöltetni magát a következő elnökválasztásokon, a francia feministák és még jó néhányan a köztudatban állítják, hogy mentőakciói nem szólnak másról, mint az önpromócióról és a politikai támogatások becserkészéséről.²⁰ Akár igazak a vádak, akár nem, az általa alapított *El a kezekkel az alkotmányomtól*²¹ aktívan részt vesz a törvényt szegő nők megszégyenítésében.

Megállapíthatjuk, hogy ezek a nők és a büntetésüket fizető Rachid a polgári engedetlenség egy új fajtáját mutatják be. A nők a fátyol viselésével megszegnek egy törvényt, a büntetés kifizetésével azonban betartanak egy másikat. Mit mondana erről Walzer vagy Rawls? Mi lenne a véleményük Rachidról? Minek minősítené ezt a polgári engedetlenség elmélete, különös tekintettel arra, hogy vallási tényező is szerepet kap az ügyben? Ettől az elveszíti polgári engedetlenség-voltát vagy csak egy új, sajátos színezetet ad neki?

Polgári engedetlenség. Rawls, Walzer Rachid?

„*Mindig is úgy gondoltam, az embert kényszerítik arra, hogy a számára leghelyesebbnek tűnő úton járjon, akkor is, ha ezt mások hibának vélik. Tapasztalataim azt mutatják, valóban ez az egyetlen járható út.*”²²

Mint minden kormány, úgy a francia is boldog lenne azzal, amit Habermas a „béke békeszerető megszegésének”²³ nevez, azaz az előre bejelentett tüntetésekkel, melyek békés körülmények között lezajlanak, majd a tüntetők hazamennek – ilyen azonban ritkán történik ma bárhol is. Ezzel ellentétben a polgárok rendszeresen számon kérik az őket körülvevő társadalom és az azt irányító törvények igazságosságát, próbálva egyensúlyt teremteni abban a zavarodottságban, amelyet a „legalitás-legitimitás fogalom-pár”²⁴ használata teremt. Habermas a két fogalom közti feszültség újragondolásában látja a valódi jogállam alapkövét. A polgári engedetlenséggel mint „erőszakmentes ellenállással” a polgárok a „legitimitás őrzőiként” lépnek fel az igazságtalan törvényekkel szemben; ez pedig maga a jogállamiság próbaköve.²⁵

A konokul fátylat viselő nők a „béke békeszerető megszegői” vagy a polgár engedetlenség egy egészen új fajtájának aktivistái, akik a francia demokrácia társadalmi rendjét tesztelik? Csak akkor válnak valóban engedetlen polgárokká, ha a pénzbüntetés fizetését is megtagadják, vagy a papírforma szerint elegendő ehhez már a fátyol viselése is?

Mivel a büntetést fizetők számáról nem rendelkezünk pontos adatokkal, tekintsünk az utóbbira valódi engedetlenségként és vizsgáljuk meg, hogy a fátyolviselés önmagában megfelel-e e fogalom körülhatárolt meghatározásának.²⁶

1. *Szembeszegülés egy törvénnyel*: amennyiben egy legálisan bevezetett és alkalmazott törvény sérti az általános igazságosság alapelveit, a polgároknak ettől való fenyegetettségükben jogukban áll azt megtagadni. A polgári engedetlenség illegális, legitim viszont abban az értelemben, amit Rawls „nyilvános igazságérzetnek”²⁷ nevez. Az általunk megszegett törvényhez csak addig vagyunk hűek, amíg el ne fogadjuk

¹⁸ Gavin Mortimer, „Rich Muslim vows to pay all French burka fines“, *The Week*, July, 13 2010 (6.1.2012.)

¹⁹ Tonny Todd, „French businessman to pay all burqa fines“, *France 24*, August 8, 2011 (6.1.2010.)

²⁰ Uo.

²¹ „Association Touche Pas à Ma Constitution” <http://touchepasamaconstitution.wordpress.com/english/> (7.1.2012.)

²² Mahatma Gandhi, „Az erőszakmentesség útja“, *Službeni glasnik*, Belgrád, 2008., 64.o.

²³ Jürgen Habermas, „Polgári engedetlenség- a demokratikus állam próbaköve“, *Gledišta*, 10-12/1989, 52.o.

²⁴ Uo. 58. o.

²⁵ Uo. 56-58. o.

²⁶ Ezek az engedetlenség-elmélet kulcsfontosságú alapfogalmai, ld: Vladimir Pavićević „A polgári engedetlenség a kortárs politika-elméletekben“ 2009, 85.o.

²⁷ „public’s sense of justice“, ld.: John Rawls, 1971, 367.o.

a megszegésével járó következményeket.²⁸ Épp ezzel vetjük próba alá a demokratikus államot: megszegjük a törvényt, elfogadva ennek következményeit, miközben a demokrácia társadalmi rendje érintetlen marad.

Franciaország, 2011. Törvény? Van. Legálisan meghozott? Igen. Sérti az általános igazság alapelveit? Igen, mert arról szól, hogy a többség megtiltja a kisebbségnek, hogy az szabadon kifejezhesse vallási meggyőződését.

Nem tudni olyan esetről, hogy a fátyolviselésen kapott nő ellenszegült volna, vagy megtagadta volna a büntetés megfizetését. Egyedül a 32 éves Hind Ahmas nem jelent meg a bíróságon a büntetés kiszabásakor, mert a biztonsági szolgálat nem engedte őt be fátylával az arcán, amellyel protestálni kívánt.²⁹

2. *Erőszakmentesség*: Rawls szerint a polgári engedetlenség erőszakmentes volta csakugyan bizonyíték a törvény iránti hűségre. Az erőszak bármilyen formája (Ghandi szerint akár az önvédelemé is), értelmetlenné teszi a polgári engedetlenséget. Az erőszakmentes eljárás elengedhetetlen ahhoz, hogy a tett megőrizze szimbolikus karakterét a törvény elleni tiltakozásként.³⁰

A francia törvény esetében sem a tiltakozások, sem a büntetés végrehajtás során nem mutatkozott erőszak. Az egyetlen kirívó eset az volt, amely során egy férfi megütött egy ápolónőt, mert az le akarta venni felesége burkáját az injekció beadásához.³¹

3. *Nyilvánosság*: „A politikai hatalmak döntéseivel és a legálisan meghozott törvényekkel szembeni személyes egyet nem értés nem minősülhet a polgári engedetlenség aktusának. Az egyén döntése arra vonatkozóan, hogy szembeszegül egy törvénnyel, nem lehet vizsgálatunk tárgya mindaddig, amíg szembeszegülését nem nyilvánosan, a nyilvánosság bevonásával végzi.”³²

Világos, hogy az a nő, aki otthonában viseli nikábját vagy burkáját nem követ el szabálysértést. Ezzel tisztában voltak az előbb említett esetek elkövetői is a születésnap tortával illetve a nyilvános fényképezkedéssel. Még ha kevés is a nyilvános tiltakozások száma és csak kis számú követőjük akad (hiszen a törvény maga is kb. 2000 nőre vonatkozik), a szerző véleménye, hogy ezeket tekinthetjük a polgári engedetlenség példáinak. Álláspontjában kiemelt szerepet kap az a tény, hogy a büntetések Rachid Nekkaz jóvoltából mindig kifizetésre kerülnek. Rachid lépése épp az a törvényhűség, amelyről Rawls beszél: nem támadja a szabadság, egyenlőség és testvériség francia alapjait. Épp ellenkezőleg, kiemeli és megerősíti őket, felhívja a figyelmet az a fátyolviselés – büntetés, és fizetés – újbóli fátyolviselés értelmetlen körére.

Az elmélet szempontjából kérdéses azonban a motiváció, amely az engedetlenséget kiváltja, azaz a tisztán vallási meggyőződés. Közvetett módon azonban Rawls és Michael Walzer is említették a vallást mint az engedetlenség lehetséges motívumát.

Walzer szerint az egy nagyobb csoporttal vagy meghatározott törvénnyel szembeni engedetlenség motivációja mindig politikai, erkölcsi vagy vallási.³³ Ezek az egyedüli elfogadható motívumai annak az engedetlenségnek, amely csoportos aktus a csoport erkölcsi és méltóságbeli és fenyegetettségének esetén. Olyan partikuláris csoportokról van itt szó, melyek méltóságát az állam fenyegeti. Az egyén kötelességi megvédeni azt a csoportot, amelynek önszántából vált tagjává, amennyiben azt fenyegetve érzi. Ez a kötelesség már a tagsággal megkezdődik, aminek fogalmát Walzer igen szélesen értelmezi. Egy csoport tagjaivá születésünk által, önszántunkból való belépéssel vagy az odatartozás általános érzésével válhatunk (így ez vonatkozhat pl. magára az emberiségre is). Az olyan csoportokban, amelyeknek születésünkkel válunk tagjaivá, mint például az országunk, a kötelesség érzése pusztán szocializáció kérdése. Épp azzal a céllal vagyunk alávetve a politikai vagy vallási neveltetés folyamatának, hogy ez a kötelességérzet megszülessen bennünk.³⁴

Walzer alapján egyértelmű tehát, hogy a méltóságukban megsértett és csoportjukat fenyegetve érző nőknek kötelességük tiltakozni fátylaik levétele ellen. Tekintetbe véve, hogy a tiltakozás tökéletesen megfelel a polgári engedetlenség feltételeinek, azaz nélkülöz minden kriminalizmust, nem marad semmi, amit e nők szemére vethetnénk. A probléma ott kezdődik, amikor megpróbáljuk ezt a „csoportot” és a tagjaivá válás módját definiálni. „Az emberek ritkán szegnek törvényt egyedül, vagy ha meg is teszik, nem beszélnek róla”³⁵, mondja Walzer. Szükségünk van egy csoportra ahhoz, hogy együttes törvényszegésünk magunkra vonja a nyilvánosság figyelmét és igazolja, hogy kisebbségünket sérelem érte. Kiemelkedő

²⁸ John Rawls, „A Theory of Justice“, 366.o.

²⁹ Angelique Chrisafis, „Niqab women fined by French court“, *The Guardian*, 22 September 2011 (5.1.2012.)

³⁰ Jürgen Habermas, „Polgári engedetlenség- a demokratikus jogállam próbaköve, 56. o.

³¹ Fox News, December 23, 2011 (7.1.2012.)

³² Vladimir Pavićević „A polgári engedetlenség a kortárs politika-elméletekben”, 85.o.

³³ Vladimir Pavićević 92.o., Michael Walzer, „Obligations, Essays on Disobedience, War, and Citizenship” alapján

³⁴ Michael Walzer (1970) 7.o.

³⁵ Michael Walzer, *Obligations, Essays on Disobedience, War, and Citizenship*,. 4. o.

legitimációt nyújt tettünknek, ha az adott csoportnak önszántunkból váltunk tagjává. Biztosan előfordulnak esetek, amelyekben egy egyén jószántából tért az iszlám vallásra, elfogadva a vele járó jellegzetes életmódot. E nők nagy része azonban mégis születésének köszönhetően tagja az adott családnak és csoportnak, melynek szocializációja elfogadtatta vele a fátyolviselés kötelességét. Épp e kötelesség nyomása az, amire a francia feministák és a törvényt támogatók hivatkoznak. Vegyük azonban figyelembe, hogy ezek a nők nem csak a Francia államban, hanem saját csoportjukon belül is kisebbségnek számítanak, hiszen még a Korán³⁶ sem teszi kötelezővé a fátyol viselését. Ők mégis ezáltal érzik azt, hogy vallási hovatartozásukat szabadon kifejezhetik.

A walzer-i elmélet alapján azt mondhatjuk tehát, hogy a motiváció megfelel az engedetlenség gyakorlására. A beburkolózó nők valóban egy olyan kisebbség tagjai, akik csoportjukat erkölcsi és etikai módon fenyegetve érzik. Erre hivatkozva a törvényt önszántukból szegik meg. Az aktus engedetlenség-voltát megkérdőjelezi azonban mégis a tény, hogy nem szabad választás által, hanem születésüknél fogva lettek e csoport tagjai.

De ezt a szembeszegülést nem pusztán lelkiismeretük okozta-e, kérdezné John Rawls, aki azt mondja: „Nehéz igazságot tenni olyankor, amikor az egyén olyasmit, amit a politikai jogok elvei követelnének meg tőle, vallási okokból utasít el.”³⁷ Rawls elismeri, hogy vallási, békejogi és hasonló okok lehetnek engedetlenségi akciók motivációi, ez azonban még nem jelenti egyértelműen azt, hogy polgári engedetlenségről beszélünk. Szerinte a polgári engedetlenség politikai és nem vallási aktus, amely számon kéri a polgári társadalom erkölcsi alapjait. A jog általános elvein nyugszik és nem egyes vallások elvein, amelyek nem vonatkoznak a társadalom minden tagjára, akiktől nem is várható el feltétel nélküli elfogadásuk.³⁸ A nem politikai koncepciók sem elhanyagolhatóak, de semmiképp nem azonosíthatóak a politikaiakkal.³⁹ A polgári engedetlenséggel ellentétben másfajta szabályszegéseknek jócskán lehetnek vallási alapjaik.⁴⁰ Erre Rawls olyan példákat hoz, mint a hadba vonulás megtagadása, a Jehovák hitvallása, amely szerint nem köszöntik a zászlót, vagy a korai keresztények ellenszegülése a pogány szertartásoknak. Az ilyen fajta engedetlenség, amelyet a lelkiismeret vezérel: 1. nem a társadalom többségének jogait veszi figyelembe, 2. nem a nyilvánosság előtt zajló aktus, 3. nem célja a szabály vagy törvény megváltoztatása, amely ellen tiltakozik.⁴¹

Hová tehetőek tehát azok a muszlim nők, akik nem hajlandóak vallási szimbólumaik megtagadására csak hogy tisztelhessék az állami törvényt?

Rawls azt válaszolná, épp a lelkiismereti kötelesség és a polgári engedetlenség között. Konkrét esetekben ugyanis sokszor nem tehető különbség a kettő között, az aktusok mindkettő elemeit magukban foglalják.⁴² A tiltakozások mindkét formája, még ha illegálisak is, stabilizációs folyamatot jelentenek egy demokrácián belül, mert „a törvényesség keretein belül szegülnek szembe az igazságtalansággal”.⁴³

Zárszó

Miután a fátyolviselés aktusát végigvezettük a polgári engedetlenség elméletének követelményein, láthatjuk, hogy az valóban erőszakmentes, nyilvános tett, amely kifejezetten a törvény ellen szól. Maga a fátyol mellett az a tény, hogy a nők tisztában vannak viselésének minden következményével, és ki is fizetik az ezért járó pénzbüntetést, alátámasztja, hogy az elkövetők nem sértik az alkotmányos jogrendszert.

Walzer nézőpontjából a csoport szerkezete és homogenitása kérdéses, Rawls elmélete pedig az aktus nem-politikai motivációját kifogásolja.

Megállapíthatjuk, hogy a francia esetek, habár magukon viselik a tiltakozás mindkét formájának jegyeit, mégis inkább tartoznak a polgári engedetlenség körébe. Az őket elindító motiváció talán vallási alapú, magában az aktusban viszont mégis olyan politikai értéket nyer, amelyet Rawls megkövetel, azáltal, hogy a széles nyilvánosság előtt zajlanak. Tettükben ezek a nők a francia közösség alapjául szolgáló igazságosságra hivatkoznak, amely Rawls jogokról szóló első elvében is megjelenik: a társadalom minden tagja egyenlő értékű azokban a szabadságjogokban, melyeket mindannyian birtokolnak. Utolsó elemként a törvényesség

³⁶ Mirjana Nešić: *Fátyol – igen vagy nem?*, A Közel-Kelet Balkáni Központja, 2010 (4.1.2012.)

³⁷“It is a difficult matter to find the right course when some men appeal to religious principles in refusing to do actions which, it seems, are required by principles of political justice.”, John Rawls, *A Theory of Justice*, 370.o.

³⁸ John Rawls, *A Theory of Justice*, 385.o.

³⁹Uo.

⁴⁰ Ibid. 368.o.

⁴¹ Ibid. 369.o.

⁴² Ibid. 371.o.

⁴³ Ibid. 383.o.

keretein belül történő rámutatás az igazságtalanságra, és a törvény tisztelete az, amely ezeket az aktusokat polgári engedetlenségként teszi értelmezhetővé.

Ha a vallás legitim indikátora is ezeknek a cselekedeteknek, a polgári engedetlenségre nem szolgáltatható kellő alapot. Csak a fent felsorolt elemek, amelyek a francia eseteket is jellemzik, adhatják meg nekik a jogot, hogy polgári engedetlenségként tárgyalhassunk róluk.

Fordította: Bökfi Emese

Irodalom

- “What Do We Do with a Difference? France and the debate over headscarves in schools”, *Facing History and Ourselves*, 2008.
- Legal Analysis Regarding the Legitimacy of French Proposal to Ban the Burqa in Public Sphere (*European Centre for Law and Justice*, 2010)
http://media.aclj.org/pdf/eclj_brief_conseil_detat04082010.pdf
- Vladimir Pavićević „Građanska neposlušnost u savremenoj političkoj teoriji“ (A polgári engedetlenség a kortárs politika-elméletekben) *Godišnjak 2009.*, Politikatudományi Egyetem, Belgrád, 2009.
- John Rawls, *A Theory of Justice*. Harvard University Press Cambridge, Massachusetts, 1971
- Michael Walzer, *Obligations, Essays on Disobedience, War, and Citizenship* (Harvard University Press, 1970)
<http://books.google.rs>
- Mahatma Gandhi „Put nenasilja“ (Az erőszakmentesség útja), *Službeni glasnik*, Belgrád, 2008.
- Jürgen Habermas, “Građanska neposlušnost - test za demokratsku pravnu državu“ (Polgári engedetlenség – a demokratikus jogállam próbaköve), *Gledišta*, 10-12/1989.
- Marko Simendić, „Spor o nošenju velova u državama Zapadne Evrope: pogled sa ove strane maske“ (Nyugat-Európa vitája a fátyolviselésről: a maszk túloldalán), *Zbornik Beogradske otvorene škole, radovi studenata generacija 2006/2007*, (a belgrádi Nyitott Iskola gyűjteménye, 2006/2007), (BOŠ, Beograd, 2008.)
- Mirjana Nešić, “Veo - da ili ne?” (Fátyol – igen vagy nem?), *Balkanski centar za bliski istok* (A Közel-Kelet Balkáni Központja), 2010
http://balkanskicentarzabliskiiistok.com/?en_mirjana-nesic-veo-da-ili-ne,121
- Angelique Chrisafis, „Niqab women fined by French court“, *The Guardian*, 22 September 2011.
<http://www.guardian.co.uk/world/2011/sep/22/niqab-women-fined-french-court>
- Fox News*, December 23, 2011 <http://www.foxnews.com/world/2011/12/23/french-muslim-jailed-for-punching-nurse-who-removed-his-wifes-burqa/>
- Viv Groskop, “Liberté, égalité, fraternité – unless, of course, you would like to wear a burqa”. *The Guardian*, April, 10 2011
<http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/apr/10/france-burqa-niqab-ban?intcmp=239>
- “The Republic lives with its face uncovered!“, *New English Review*, March, 4 2011,
http://www.newenglishreview.org/blog_display.cfm/blog_id/32950
- Camille Rustici, “France Burqa Ban Takes Effect; Two Women Detained”, *Huffington Post*, November 11 2011,
http://www.huffingtonpost.com/2011/04/11/france-burqa-ban-takes-ef_n_847366.html
- Angelique Chrisafis, „Niqab women fined by French court“, *The Guardian*, 22 September 2011
<http://www.guardian.co.uk/world/2011/sep/22/niqab-women-fined-french-court>
- Henry Samuel, “French women cause a stir in niqab and hot pants in anti-burka ban protest” *The Telegraph*, 01 Oct 2010 , <http://www.telegraph.co.uk/news/newsvideo/8036686/French-women-cause-a-stir-in-niqab-and-hot-pants-in-anti-burka-ban-protest.html>
- Gavin Mortimer, „Rich Muslim vows to pay all French burka fines“, *The Week*, July, 13 2010
<http://www.theweek.co.uk/politics/13269/rich-muslim-vows-pay-all-french-burka-fines>
- Tonny Todd, “French businessman 'to pay all burqa fines’”, *France 24*, August 8, 2011
<http://www.france24.com/en/20110819-french-businessman-pay-all-burqa-fines-belgium-rachid-nekkaz>
- Adam Sage, “Headscarf Ban Is Judged Success as Hostility Fades,” *The Times* online, September 5, 2005

*

www.southeast-europe.org
 dke@southeast-europe.org

© DKE 2011

Figyelem! Kedves kutató! Ha munkájában erre a tanulmányunkra hivatkozik, vagy idézi annak egy részét, kérjük, küldjön nekünk erről egy email-t a főszerkesztő részére a dke@southeast-europe.org címre. *A tanulmányt a következőképpen idézze:* Jelena Ožegović: Vallási motívum a polgári engedetlenség alapjaként. (fordította Bökfi Emese) *Délkelet-Európa – South-East Europe International Relations Quarterly*, Vol. 2. No. 4. (2011 tél) pp 1-6.

Együttműködését köszönöm. *A főszerkesztő.*